DOSSIER

Limburg 1914-1918.

25 juni 2013

Limburg 1914-1918

Kleine verhalen in een Groote Oorlog

De Eerste Wereldoorlog was het eerste internationale conflict met industriële oorlogsvoering op wereldschaal en vond plaats van 28 juli 1914 tot 11 november 1918. In 2014 is het 100 jaar geleden sinds de deze 'Groote Oorlog' uitbrak. Erfgoedwerkers, lokale cultuurprofessionals, vrijwilligers, toerismewerkers en heemkringen zetten acties op touw om de oorlog te herdenken. De militaire feiten in Limburg tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn eerder beperkt. Toch kende Limburg een langdurige bezetting, een bezetting die op de provincie Limburg en haar dagelijkse leven een grote impact had. Hierover zijn er heel wat 'kleine verhalen' bewaard die zeker niet minder belangrijk of interessant zijn.

Om het verhaal van Limburg in WOI te vertellen heeft de provincie Limburg een provinciale stuurgroep opgericht. De stuurgroep probeert de verschillende lokale verhalen in een breed Limburgs verhaal te plaatsen en versnippering van initiatieven tegen te gaan. Door de 'kleine verhalen' uit de Groote Oorlog te bundelen, en onder een gemeenschappelijke communicatie, wordt het Limburgse Wereldoorlog I-verhaal versterkt. Daarnaast lanceert de stuurgroep zelf een aantal projecten. De stuurgroep wil partners en projecten hierbij inhoudelijke ondersteunen en advies geven.

Provinciale zwaartepunten in de WOI herdenking

1. militaire gebeurtenissen in de beginfase van de oorlog
2. militaire infrastructuur, het vluchtelingenprobleem en het dagelijkse leven tijdens de Duitse bezetting
3. de Duitse terugtocht na 11 november 1918 en de oprichting van militaire kerkhoven en herdenkingsmonumenten

De stuurgroep coördineert de communicatie en beheert de provinciale subsidies om projecten rond erfgoed van de Eerste Wereldoorlog een financiële impuls geven.

Inspiratiegids voor Limburgse WOI projecten

De '*Inspiratiegids*' helpt bij het uitwerken van projecten rond WOI thema's binnen de provincie Limburg. De gids schetst een algemene tijdslijn van de Eerste Wereldoorlog en heeft aandacht voor markante en vaak weinig gekende Limburgse feiten en gebeurtenissen. Er worden projectideeën naar voor geschoven die inspirerend werken om zelf aan de slag te gaan rond een thema dat aansluit bij de herdenking van 'Limburg 1914-1918 - Kleine verhalen in een Groote Oorlog'.

Bronnengids voor onderzoek naar WOI in Limburg

De '*Bronnengids. Limburg 1914-1918. Kleine verhalen in een Groote Oorlog*' wil iedereen op weg helpen in zijn zoektocht naar verhalen. De gids geeft een overzicht van alle relevante bronnen over de Groote Oorlog in de archieven van de 44 Limburgse gemeenten, het Rijksarchief Hasselt en het Provinciaal Archief Limburg. De bronnengids in zijn huidige vorm is geen allesomvattend naslagwerk voor Wereldoorlog I in Limburg. Het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed (PCCE) en de andere leden van de stuurgroep Wereldoorlog I in Limburg engageren zich om de bronnengids digitaal regelmatig aan te vullen met nieuwe bronnen die aan hen worden bezorgd.

Meer informatie over Limburg 1914-1918 via de projectwebsite: ***www.limburg1914-1918.be***

- *overzicht van de projectpartners*
- *downloaden van de Inspiratiegids*
- *bestellen van de Bronnengids*

Een logo voor Limburg

Het verhaal achter het Limburgs logo

Henri D'Hulst is een jonge soldaat aan het IJzerfront. Hij werd in 1913 als 18-jarige opgeroepen bij het regiment 2de Jagers te voet (Mons) en bracht reeds vier jaar door in de stellingen. In 1917, tijdens de oorlog, huwt hij met Madeleine. Zijn vrouw verblijft als vluchtelinge in Frankrijk waar zij in een munitiefabriek werkt. Op 2 september 1918 schrijft Henri aan het front, vanuit de loopgraven in de eerste linie, een brief. In een vorig schrijven vroeg Madeleine om haar een bloem te bezorgen. De zomer loopt ten einde en het front kende een jarenlange niets ontziende verwoesting.

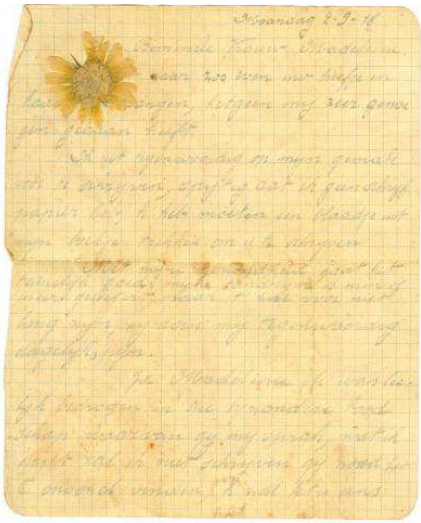

Maar Henri schrijft; "*Ge vraagt mij of ik geen bloempje kan vinden voor u, 'k geloof wel van ja, ik heb er gister zien staan maar 't is nogal gevaarlijk om ze zo te gaan halen, want ik zit niet ver van de Duitschen en zij slapen niet.*"

Henri vervolgt "*Zoud gij geloven Madeleine dat ik hier om een tafel zit te schrijven bij het licht ener electrische lamp, en een kelder ener villa op eenige meters van den vijand, wij zitten hier juist gelijk in een doolhof van kelders en gevaarlijke gangen, t'is curieus om zien. K'ga eens achter een bloempje gaan zien.*"

Die zelfde nacht nog gaat hij op pad in niemandsland. Op gevaar voor eigen leven slaagt hij er in om een margriet te plukken. De bloem wordt samen met de brief verstuurd.

Henri D'Hulst overleeft de oorlog. Sindsdien koesterde het echtpaar D'Hulst de brief met de madelief. De brief werd onlangs door zijn zoon André D'Hulst uit Genk teruggevonden. Het relaas van een jonge man die vier jaar lang oog in oog met de dood stond, is ontroerend. Helemaal bijzonder is het kleine bloempje dat, nog steeds onaangetast, tussen de papieren plakt.

Een margriet als symbool voor Limburg

De margriet werd als Limburgs symbool gekozen voor de 'kleine verhalen in een Groote Oorlog' en vormt daarmee de basis voor een logo rond de Eerste Wereldoorlog in Limburg. Door een gemeenschappelijk logo krijgen de Limburgse projecten meer zichtbaarheid en wordt de verbondenheid duidelijk. Dit logo is te raadplegen op www.limburg1914-1918.be of www.pcce.be. Het materiaal mag, na goedkeuring van het PCCE, vrij gebruikt worden voor eigen initiatieven. Op deze websites kan men ook een e-mailbanner, een sjabloon van een briefhoofd en een affiche downloaden om het eigen project herkenbaar te plaatsen binnen de algemene communicatie rond de Eerste Wereldoorlog in Limburg.

Bloemsymbolen en de Eerste Wereldoorlog

- *De klaproos of 'remembrance poppy' is binnen alle Commonwealth landen het symbool voor de herdenking van de Eerste Wereldoorlog. De klaproos is een pioniersplant en heeft verstoorde grond nodig om te ontkiemen. De slagvelden bleken over hun gehele lengte ideaal voor een massale groei.*
    - *Een uitzondering hierop is Newfoundland and Labrador. Naast de Poppy gebruiken zij het symbool van het Vergeet-mij-nietje (Myosotis) om hun gesneuvelden bij Beaumont Hamel, in de slag om de Somme, te herdenken.*
- *Het symbool voor de herdenking van de Eerste Wereldoorlog in Frankrijk is de korenbloem, 'le Bleuet de France'. Net zoals de klaproos heeft de korenbloem verstoorde aarde nodig om te groeien. Daarnaast verwijst de kleur naar het uniform van de Franse soldaten of 'poilus'.*

Verzet van Deschepper

Een generaal op rust
Op 4 augustus 1914 drongen Duitse troepen België binnen en vielen de forten van Luik aan. De Duitsers volgden het plan von Moltke, een aanpassing van het plan Von Schlieffen, dat als doel had om het Franse leger op de linkerflank te omsingelen en binnen de 40 dagen te vernietigen. Tijdens die periode vervulden rijkswachters en de burgerwacht inlichtings- en onderscheppingsopdrachten in Limburg. Deze manschappen stonden onder bevel van Generaal-majoor Emile Prosper Deschepper (Oostende, 27 augustus 1851- Gent, 02 april 1932). De op rust gestelde generaal werd op 1 augustus 1914 opnieuw opgeroepen en aangesteld als militair gouverneur van de provincie Limburg. Hij was de gewezen bevelhebber van het 11de linieregiment in Hasselt.

Guerrillastrijd van Generaal Deschepper
Zijn troepen waren samengesteld uit rijkswachters, burgerwachten en vrijwilligers. Veel vrijwilligers waren nauwelijks gemotiveerd en traden in dienst om in hun levensonderhoud te voorzien. Toch konden ze een geruime tijd stand houden tegen de steeds verder oprukkende Duitsers. Er zijn in Limburg in de herfst van 1914 geen regelrechte gevechten geweest tussen de Belgische en de Duitse troepen. Omwille van hun numerieke minderheid probeerden de Belgen de Duitsers in hinderlagen te lokken. Overigens waren de Belgen niet in staat om meer te doen. Deze gevechten maakten trouwens weinig slachtoffers maar hadden een storende rol omwille van het aantal manschappen dat de Duitsers dienden in te schakelen. Men kan de Belgische weerstand in Limburg dan ook bestempelen als een soort verzetsstrijd of maquisoorlog, waarbij de Belgen omwille van hun numerieke minderheid guerrillamethoden moeten gebruiken, eerder dan de traditionele weerstand van een klassiek leger.

Via een ‘achterpoort’ aan de Achelse Kluis

Op verschillende locaties in Limburg kwam het tot een treffen tussen de troepen van Generaal Deschepper en de Duitsers. Parallel met de opmars van de Duitsers werd het hoofdkwartier van de generaal regelmatig verplaatst naar Bree, Leopoldsburg, Neerpelt, Beringen en uiteindelijk de Achelse Kluis. In het Trappistenklooster mocht Deschepper met zijn manschappen schuilen van abt Dom Mauritius Lans. Zijn positie was echter onhoudbaar geworden. Een legergroep van 4000 Hannovaarse landstormtroepen naderden met veldgeschut. Om onnodig verzet en vernieling van het klooster te vermijden, verliet Generaal De Schepper op 17 oktober met zijn manschappen de Achelse Kluis langs de noordzijde, naar Nederland.

De Nederlandse grenswacht ontwapent de groep binnen het neutrale rijksgebied, wat voor Deschepper en zijn manschappen kwam te staan op internering. De Achelse Kluis is deels gebouwd op Nederlands grondgebied. Dit vereenvoudigde de aftocht van de Deschepper en zou ook nadien in de Eerste Wereldoorlog een bijzondere situatie opleveren bij het oprichten van de elektrische grensdraadversperring (de ‘dodendraad’).

Het verhaal van Generaal Deschepper is geen alleenstaand geval. Sint-Truiden kent hardnekkige weerstand van haar burgerwacht onder leiding van majoor Paul Cartuyvels. In Diest voerde generaal van Dooren een soortgelijke strijd. Voor Limburg is van Dooren’s strijd nog relevant omdat van Dooren erg actief was in Lummen.

Ontdek de verhalen van de Limburgse gemobiliseerden, vluchtelingen, dwangarbeiders en ‘passeurs’ in de collectie Limburg 1914-1918 op Erfgoedplus.be.

‘Komiteit’ in Limburg

CPSAL of 'het Komiteit'

Na de Duitse inval in 1914 leidde het bezette België al snel onder tekorten. Het *Comité Provincial de Secours et d'Alimantation du Limbourg* (CPSAL) werd onder de Eerste Wereldoorlog opgericht om de voedselbevoorrading in Limburg te coördineren. Het CPSAL was een provinciale afdeling van het CNSA (*Comité National de Secours et d’Alimentation*). De CNSA was de officiële benaming. In Vlaanderen werd ook gesproken over het NKHV of het Nationale Komiteit voor Hulp en Voeding, kortweg ‘het Komiteit’.

Fotografische dankbetuiging aan het Amerikaanse volk, genomen in Linde, Peer in 1919. Na de Eerste Wereldoorlog werden vanuit geheel België dergelijke dankbetuigingen vervaardigd. Bron: Dat Stedeken Peer / Kamiel Nyssen

Karikatuur van Clément Peten op een paard in een druk bezet hippodroom met als ludieke variant op het CPSAL acroniem; 'Club Patriotique de Sports et d'Athlétisme du Limbourg'. Burgemeester Peten bezat een geroemde paardenfokkerij.

Amerikaanse hulp

Het CNSA stond, met de toestemming van de Duitse overheden, in voor de bevoorrading van de Belgische bevolking. Het CNSA was hiervoor aangewezen op goederen die werden geleverd door de *Commission for Relief of Belgium* (CRB), of het 'Belgian Relief', dat onder toezicht stond van neutrale mogendheden. Het CRB zag bovendien toe op een correcte verdeling van de hulpgoederen door het CNSA en haar provinciale en lokale vertakkingen. Het initiatief voor de Belgian Relief werd genomen door de Verenigde Staten. Tot aan haar engagement in de oorlog bleven de Verenigde Staten, onder toezicht van de Amerikaanse ambassadeur Brand Whitlock, de bevoorradingen coördineren. Na 1917 werd deze rol overgenomen door Nederland en Spanje. Vanaf dan is sprake van het *Comité Hispano-Néerlandais pour la protection du ravitaillement de la Belgique et du Nord de la France* of CHN.

De CPSAL collectie

Begin jaren tachtig kon de Provincie Limburg een serie glasplaatnegatieven en fotoafdrukken verwerven van karikaturen over het CPSAL. Het betrof fotografische reproducties van een reeks van 83 aquarellen, vervaardigd door Edward Jonckheere uit Brugge. Elke aquarel portretteerde één of meerdere prominenten uit het CPSAL. De lokale afdelingen werden geleid door plaatselijke hoogwaardigheidsbeklederes, topambtenaren en personaliteiten. De karikaturen zijn doorgaans bijzonder mild. In scenografie en uitwerking refereren de aquarellen naar de streek, het beroep of de liefhebberij van de CPSAL prominenten. Varianten op het acroniem CPSAL versterken de ludieke invalshoek, zoals de bijgevoegde afbeelding toont.

Milde karikaturen

Naast lokale prominenten komen ook internationale figuren zoals Brand Whitlock en hun latere Nederlandse en Spaanse opvolgers aan bod. Een enkele reeks karikaturen refereert naar het overkoepelende CRB, CHN en CNSA. Er zijn geen karikaturen over Duitsland of Duitse overheden. Het milde karakter van deze karikaturen doet vermoeden dat ze uitgewerkt en bedoeld waren als een attentie of present aan de prominenten van het CPSAL. Mogelijk werden de karikaturen in opdracht gemaakt ter gelegenheid van het afsluiten van de activiteiten van het CPSAL. Dit vermoeden wordt verder versterkt door een recente vondst van een ingebonden album met een verzorgde bundeling van deze karikaturen.

De glasnegatieven worden bewaard in de Provinciale Bibliotheek Limburg. De afdrukken van deze glasnegatieven zijn raadpleegbaar in het Provinciaal Archief Limburg (PAL, 251 dossier nr.100). De locatie van de originele aquarellen is onbekend. Mogelijk werden ze aan de afgebeelde persoon geschonken, tezamen met een ingebonden album met de afdrukken van de volledige reeks.

De volledige collectie van de CPSAL karikaturen van het Provinciaal Archief Limburg (PAL) zijn online te bekijken op Erfgoedplus.be.

VAN LAERE, R., Het C.P.S.A.L. en de bevoorrading van Limburg tijdens Wereldoorlog I. In: *Limburg*, Federatie van de Geschied- en Oudheidkundige Kringen van Limburg, Jrg.61, nr.5, 1982, pp.210-226.

Herinnering

11 November 1918

Na de Wapenstilstand kregen de Duitse troepen veertien dagen om zich terug te trekken. Via één route trokken op enkele dagen tijd 100.000 manschappen te voet door Limburg, over de Maasbrug bij Maaseik en door Susteren (Nederland) naar Schalbruch in Duitsland. Een andere route liep via het spoor in Noord-Limburg. Doordat Nederland aarzelde om hen hier een vrije doortocht te verlenen, vormden zich in de Limburgse grensstations ellenlange rijen goederenwagons. Tijdens het wachten verbrandden de Duitsers massaal hun geweren, die niet over de grens met Nederland mochten worden gebracht. Op 18 november 1918 vlogen twee munitiewagens in Hamont in de lucht. De oorzaak is nog steeds onbekend. De explosie sloeg een krater van 30 meter. Verscheidene wagons waren tot de nok toe gevuld met gewonde Duitse soldaten. De materiële en menselijke schade was enorm. Onderdelen van de wagons, wapens en lichamen werden tot een kilometer ver teruggevonden.

(Dossierfoto) De stationsomgeving van Hamont na de ontploffing van de Duitse munitietrein op 18 november 1918. Herkomst foto: Documentatiecentrum dr. M. Bussels / Geschied- en Heemkundige Kring 'De Goede Stede' Hamont-Achel.

Na de Duitse terugtocht de herinnering

Na het vertrek van de Duitse troepen begon de heropbouw en kon de herdenking aan de ‘Groote Oorlog beginnen’. In Halen, Veldwezelt en Leopoldsburg werden militaire kerkhoven opgericht. Kort na de oorlog namen lokale overheden en civiele organisaties het initiatief om monumenten op te richten. Het provinciebestuur kreeg van gemeenten de vraag om mee te financieren in de oprichting van een herdenkingsmonument of in de herstelling van beschadigde vooroorlogse herdenkingsmonumenten. Om deze initiatieven op mekaar af te stemmen en financieel gelijkwaardig tussen te komen besloot het provinciebestuur in 1919 om de oprichting van herdenkingsmonumenten te coördineren.

Dossier oorlogsmonumenten

Limburg telt diverse herdenkingsmonumenten die zijn opgericht om gesneuvelde soldaten en burgerslachtoffers te eren. De coördinatie vond plaats vanuit het kabinet van de gouverneur Graaf Theodoor de Renesse. Het deelarchief over de oprichting van de herdenkingsmonu-

menten telt voornamelijk stukken tussen 1920 en 1922. Hoewel het initiatief om de oprichting van monumenten te coördineren reeds werd genomen in 1919, duurde het vaak jaren vooraleer gemeenten de juiste procedures afhandelden en het nodige budget konden verzamelen. De dossiers zijn gebundeld in drie archiefdozen. Voor elke gemeente, waarvan velen na fusiegoven deelgemeenten zijn geworden, werd één dossier aangemaakt. Gemeenten die voor de vastlegging van de taalgrens tot Luik behoorden (vb. Voeren) ontbreken. Omgekeerd zijn dossiers aanwezig van (deel)gemeenten die toen nog deel uitmaakten van Limburg (vb. Sart-Tilman). Niet alle naoorlogse gemeenten zijn met een dossier aanwezig. In samenstelling zijn de dossiers spaarzaam of juist rijkelijk van stukken voorzien. Overwegend handelt het om uittreksels van verslagen, briefwisseling (minuten van in- en uitgaande stukken) tussen gemeente en provincie en bezwaarschriften. Maar ook offertes, bestekken, situatieplannen, ontwerptekeningen en bouwplannen maken deel uit van het archief.

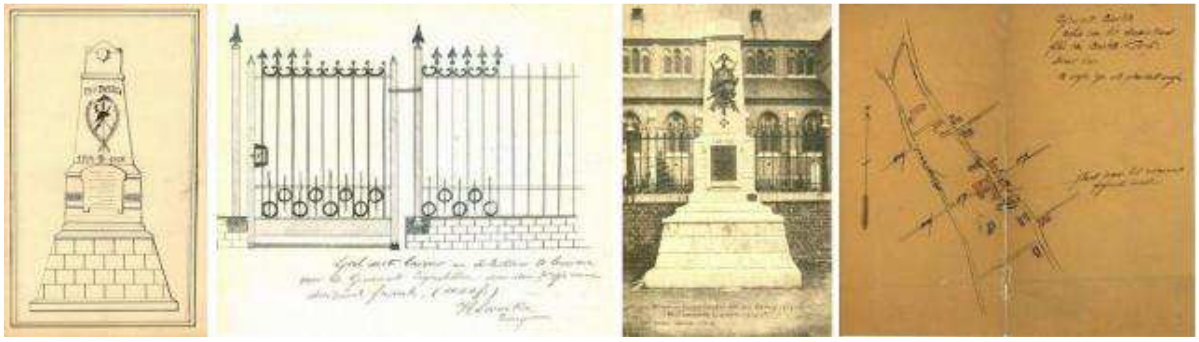

Stukken uit het provinciale dossier over de oprichting van een oorlogsmonument in Gors-Opleeuw (Borgloon) - PAL, 249 dossier nr.82.

- *Maak kennis met het Archief Limburgse oorlogsmonumenten van het Provinciaal Archief Limburg (PAL) via Erfgoedplus.*
- *Bekijk ook de actuele inventaris van oorlogsmonumenten in de collectie Limburg 1914-1918.*

Participeer

De grote lijnen van de Eerste Wereldoorlog zijn al uitvoering beschreven. Maar de ‘Kleine verhalen in een Groote Oorlog’ dienen nog geregistreerd te worden. Wil men zelf een verhaal kwijt over voorouders onder de oorlog en de bezetting? Er zijn verschillende mogelijkheden om zelf mee te schrijven aan het verhaal van de Eerste Wereldoorlog.

Limburg 1914-1918
Met een interessant verhaal rond Wereldoorlog I in Limburg kan men steeds terecht op de projectwebsite van Limburg 1914-1918. Via een eenvoudig webformulier kan men het verhaal met bijbehorende illustratiemateriaal aanleveren. Limburg 1914-1918 zorgt vervolgens dat het ‘klein verhaal’ deel gaat uitmaken van het groter Limburgs WO I-verhaal. Verhalen worden verwerkt in een chronologische tijdslijn.

Zwerfgoed WOI
Voor stukregistratie kan men gebruik maken van de online invoermodule van Erfgoedplus.be. Foto’s of documenten van voorouders over de Eerste Wereldoorlog kan men met de bijbehorende gegevens opladen naar de Erfgoeddatabank. Men kan slechts één object per keer opladen en beschrijven. Voor meer voorwerpen over WOI kan men rechtstreeks

contact opnemen met het permanente registratiepunt WOI. Alle Limburgs verhalen en geregistreerde objecten over de Eerste Wereldoorlog worden geregistreerd met het Erfgoedregister en publiek ontsloten via de collectie Limburg 1914-1918.

Permanent registratiepunt WOI – PCCE
Het Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed een permanent registratiepunt voor verhalen en gegevens over de Eerste Wereldoorlog in Limburg. We mikken op kleine getuigenissen. Het verhaal van de gewone Limburger in de oorlog en onder de bezetting.

Men kan nog het gehele jaar door WOI erfgoed laten registreren en digitaliseren op het PCCE. Het PCCE is toegankelijk tijdens de kantooruren: maandag tot en met vrijdag van 8.30 tot 12.00u en van 13.30 tot 17.00u.

voor afspraken:
Provinciehuis, Universiteitslaan 1
3500 Hasselt
tel.: 011 23 75 75
e-mail: **pcce@limburg.be**

Indien mogelijk wordt het materiaal ter plekke gedigitaliseerd. Medewerkers noteren de bijbehorende verhalen. Na afloop neemt u het materiaal terug mee naar huis. Het digitaliseren van grote hoeveelheden kan meerdere dagen in beslag nemen. Alles wordt nadien terug bezorgd.

Europeana 1914-1918
Erfgoedplus.be is een structurele content partner in Europeana. Alle verhalen met de bijbehorende gegevens worden ook verwerkt in Europeana 1914-1918, de Europese verhalendatabank over de Eerste Wereldoorlog. Dit internationale herdenkingsinitiatief tracht via publieke oproepen en plaatselijke registratie- en digitalisatiemomenten (Collectiedagen WOI) een maximum aan verhalen over de Eerste Wereldoorlog op te tekenen en voor de toekomst te bewaren. Vanaf september kan men de Belgische verhalen raadplegen op http://www.europeana1914-1918.eu

europeana collections 1914-1918

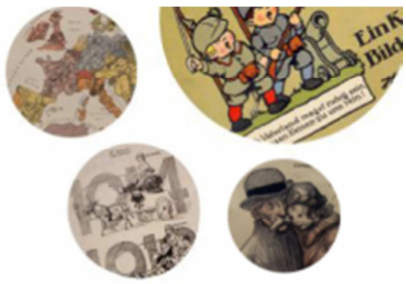

Erfgoedplus.be is een initiatief van:

LEUVEN EEUWENOUD SPRINGLEVEND

PROVINCIE VLAAMS • BRABANT

provincie Limburg